

Az élethosszig tartó tanulás és az új tanuláskultúra

I. Írásomban elsősorban azt szándékozom vizsgálni, hogy milyen szempontok indokolják, milyen érvek támasztják alá a tanuláskultúra új értelmezését, s ez milyen kapcsolatban áll a már nálunk is széles körben elfogadott élethosszig tartó tanulás fogalmával. Részletesebben: milyen kapcsolat áll fenn az élethosszig tartó tanulás vertikális és horizontális dimenziói, azaz az egyes életszakaszok, valamint a formális, informális tanulás és az új tanuláskultúra értelmezése között, kapcsolódva ezzel azon kérdésfeltevéshez, hogy „milyen lehetősége, milyen társadalmi, gazdasági, intézményi, háttere van vagy lehet az élethossziglan tartó tanulásnak?”

A magyarországi pedagógiai, andragógiai irodalom ritkán említi a tanuláskultúra átfogó fogalmát, jóllehet a legkülönbözőbb szóösszetételben, szókapcsolatban szívesen használja a kultúra szót, példaként néhányat megemlítve: iskolakultúra,¹ oktatási-nevelési kultúra, pedagógiai kultúra, kommunikációs kultúra, iskolai információs kultúra stb.² Magyarországon nem használják, a német nyelvű szakirodalomban azonban az élethossziglan tartó tanulás mellett középponti fogalomként vált, sőt ott egyenesen „Új tanuláskultúrának” nevezik.

A tanuláskultúra fogalom használatát nálunk is alkalmas lenne a tanulás átfogó szemléletének alakítására. Eddig általában különböző tanuláselméletek különböző hangsúlyokkal vizsgálták a tanulást mint folyamatot, s a konstruktivista pedagógia is kidolgozta a maga megközelítését. Azonban a kultúra átfogó szemlélete nem érvényesült ezekben a vizsgálatokban, jóllehet érdekes módon, szinte bármely általános filozófiai kultúrafogalom alkalmas arra, hogy rendszerébe illessze a tanuláskultúrát. Példaként az a megközelítés, mely a kultúrát objektívációk rendszerének fogja fel, kiválóan alkalmas a tanuláskultúra teljes rendszerének leírására. Azaz tárgyi objektívációk (pl. oktatási eszközök, iskolaépületek, az infrastruktúra különböző egyéb elemei stb.), társadalmi objektívációk (pl. történeti pedagógiai irányzatok tanuláselméletek, oktatási szervezetek stb.), s maga az emberi szubjektum, mint a pszichikum struktúrája (pl. tanulási képesség, motiváció stb.) egymással összefüggő rendszere.

II. Milyen szempontok indokolják, milyen érvek támasztják alá még a tanuláskultúra új értelmezését? Miért „új tanuláskultúra”?³

- Mert új a tanulás fogalmának, mint egy szükségszerű, saját akaratú, konstruktív folyamatnak az értelmezése.

- Ez a fogalom átfogja az élethosszig tartó tanulás vertikális és horizontális dimenzióit, azaz az egyes életszakaszok tanulási folyamatait, a formális, *informális* tanulást is, s ez utóbbi jelentőségét hangsúlyozza.

- Az új tanuláskultúrában megváltozik a tanuló, a tanár szerepe. Az előbbiben előtérbe kerül az önirányító tanulás, az utóbbiban az ezt támogató, segítő szerep.

- A tanulási folyamatban változatható és egymással összekapcsolható tanulási környezetek, (a klasszikus szemináriumi környezettől, a múzeumokon, a virtuális tantermeken át a munkahelyekig) biztosítják a tanulás lehetőségét.

¹ Iskolakultúra. Folyóirat – 1991-től.

² KÁRPÁTI Andrea: Az informatika hatása az iskola szervezésére, kommunikációs és oktatási-nevelési kultúrájára, Új Pedagógiai Szemle, 2003/5.

³ Forrás: Werkstatt für neue Lernkultur. <http://www.neue-lernkultur.de>

– A megváltozott, az adott dimenziókhoz kapcsolódó tanulási környezetben az új eszközök, módszerek, a sokoldalú média használata segíti az aktív tanulást.

– *Végül új az is, ahogy mindezek egységes rendszerben kapcsolódnak össze.*

Új abban is, hogy rendkívül rövid idő alatt történt a mélyreható változás, olyannyira, hogy egyesek paradigmaváltásnak is nevezik. A nagyarányú változások, a globalizálódó gazdaság, az új és újabb technológiák bevezetése, a tudás megsokszorozódása s megannyi más tényező sokoldalú kihívás elé állítja mind a társadalmat, mind magát az egyént is. A sokoldalú kihívásra válaszul az emberi tanulás minden képességét mozgósítani kell! (Egyéni és társadalmi szinten egyaránt.)

Ennek felismerése, az élethosszig tartó tanulás szükségessége mára elfogadott tény.

Ennek együtt kell járnia a tanulás új értelmezésével. A köznyelv máig elsősorban iskolai tanulást, a tudás elsajátításnak intézményi formáját érti rajta. Pedig az új tanulás értelmezésének, elsősorban az élethossziglani tanulás megközelítésében számos új eleme van.

– A tanulás nem zárulhat le az egyes életszakaszokban, bármilyen sokáig tanul az ember, a tanulás élethosszig tart, s ez átalakítja a tanulási folyamatokat.

– A tanulás nemcsak intézményes formákban történik, hanem mindennapi életvitelünk minden területén. Tehát az élet teljes szélességében folyik, átfogja a formális, nonformális, informális tanulás összefüggő rendszerét.

– A tanulás az autonóm személyiség felelőssége, ezért kerül előtérbe az önirányító tanulás.

– A tanulásban az egész személyiség vesz részt, a fej, a szív, a kéz, ahogy ezt már a régiek is tudták, s ahogy eszerint különböztethetünk meg kognitív, affektív és motoros tanulást.

– A tanulás konstruktív folyamat, s ezzel együtt önreflexív is.

– Végül, mint a tradicionális pedagógiákban is, a tanulás itt is etikai alapokhoz kötődik.

Hogyan változik ebben a tanulásértelmezésben a tanuló szerepe?

Ő kerül a tanulási folyamat középpontjába, ő irányítja, szervezi a tanulási folyamatot.

Ennek megfelelően a korábbiaktól eltérő, megváltozott követelményeknek kell megfelelnie.

– Fontos a tudatos célmeghatározás, saját motivációinak ismerete, fejlesztése.

– Felelősségvállalás, fegyelem jellemezze, mert az önirányított tanulásnak ez feltétele.

– A nyitottság, kreativitás, problémamegoldó képesség elengedhetetlen feltétel.

– Rendelkeznie kell az IKT (Információs és Kommunikációs Technika) alapvető kompetenciájával, azaz feltétel, hogy kialakítsa saját, önálló információkereső, feldolgozó stratégiáját.

– Végül legfontosabb követelmény, hogy megtanuljon tanulni, azaz a mindenkori tanulási feladathoz meg tudja határozni az adekvát tanulási stratégiát. (Nem véletlen, hogy ennek a követelménynek a felismerése óta megszapordtak nálunk is az ilyen tárgyú jegyzetek, könyvek, s a felsőoktatásban az ilyen stúdiumok.)

Gyakori eset, hogy ez az önálló, individuális tanulás összeütközésbe kerül az ilyen téren nem változó szervezetekkel, ezért az új tanulásértelmezésnek magába kell foglalnia a „tanuló szervezetek”-et is.

Ugyanúgy a tanár új szerepvállalása is konfliktusokat szülhet konzervatívabb intézményekben.

A tanár itt nem elsősorban ismeretátadó, hanem tanulásirányító, tanácsadó, támogató partner. Ennek megfelelően új feladatokat kell vállalnia.

– A hagyományos tanár szerepet közösségi animátor szereppé alakítani.

– Biztosítani kell a megfelelő tanulási környezetet, a tanuláshoz szükséges, bizalmas, nyugodt légkört.

– Meg kell beszélnie a tanulási szerződés feltételeit, s gondoskodnia annak betartásáról.

– Segítséget adni, hogy a tanuló felismerje erősségeit, gyengeségeit, s ennek megfelelően alakíthassa tanulási stratégiáját.

– Folyamatos módszer- és média-tanácsadással kell segítenie a tanulót tanulási célja megvalósításában.

– Fontos új feladat, hogy ne csak a multimédiás tananyagok felhasználója, hanem készítője is legyen.

(Ehhez persze az kell, hogy rendelkezzen az IKT alapvető kompetenciáival. Egy 2001-ben megjelenő tanulmány ennek három szintjét írja le, amelyek egymásra épülnek, s a magasabb szintek magukba foglalják az alacsonyabbat. A hierarchia alulról felfelé: információtechnika kompetencia, médiakompetencia, információ-társadalom kompetencia.)⁴

Az új tanuláskultúra a didaktika új, kibővített szemléletű megközelítését hozza magával, amelynek a legfontosabb eleme, hogy a hangsúly a tanító didaktikáról a tanuló didaktikára helyeződik.

– Természetesen az új tanulásértelmezés alapján áll.

– A tanuló szempontjából szervezi a didaktikai folyamatot.

– Kiterjed a tanulási folyamat minden formájára és tevékenységi területére, tehát a formális, informális tanulásra, s benne hangsúlyosan a mindennapi tanulásra és a munkahelyi tanulásra.

– Feltételezi az önirányító és mások által szervezett tanulási folyamatok egységét.

– Ebben a felfogásban a tanuló és tanár egymást kiegészítve egyaránt részt vesz a didaktikai folyamatokban.

– Ez a kibővített didaktika integrálja a módszerek, médiumok, tanulási környezetek sokféleségét és teljes gazdagságát.

Az új átfogó, integratív didaktikai keretelmélet körvonalai kibontakozóban vannak. A probléma az, hogy az új tanulási folyamatok (önirányító tanulás, e-tanulás stb.) nem kapcsolódnak eléggé egy átfogó didaktikai keretelmülethez. Siebert konstruktivista szemléletben tovább bővíti ezt a fogalmat, szerinte minden társadalmi interakcióban van didaktikai mozzanat, így a felnőttoktatási folyamatok egészében és minden elemében.⁵

Az új képzési célok és tartalmak, amelyek a társadalmi változásokra választ adnak, módszerekben is újat hoznak.

– A tanulás szociális formáit (az egyéni tanulás, a partnertanulás, s a különböző csoportos formák) szituációfüggően, változtatatosan használják.⁶

– Előtérbe kerülnek az aktivizáló módszerek (ebbe beleértve a feszültségoldó módszereket, az „aktív” szüneteket).

– S végül a tanulási folyamatokat támogató, sokoldalúan használható új médiumok új módszerkombinációkat tesznek lehetővé.

Az új tanuláskultúrában az új médiumok meghatározó szerepet kapnak. A tanulásban a teljes személyiség minden érzékszervével vesz részt, s ehhez megkapja az új médiumok támogatását.

– Az új elektronikus médiumok lehetővé teszik a folyamatok differenciálását, tehát minden egyes tanuló a saját szükségletei, feltételei szerint, tértől és időtől függetlenül alakíthatja a tanulási tevékenységét.

– Lehetővé teszik ugyanakkor a kooperációt a tanárral, más tanulókkal, csoportokkal, ezen túl más rendszerekkel.

⁴ Komenczi Bertalan: A vezetés szerepe az információs és kommunikációs technológiák pedagógiai felhasználásának fejlesztésében. I. In: Új Pedagógiai Szemle, 2001. július-augusztus, 52-62. p.

⁵ SIEBERT, Horst: Didaktisches Handeln in der Erwachsenenbildung. Didaktik aus konstruktivistischer Sicht. Luchterhand, 1996.

⁶ IBERER-MÜLLER: Sozialformen für E-learning. <http://www.neue-lernkultur.de>

- Támogatják az interaktivitást.
- Gazdagítják a jelenléti oktatás módszereit, eszközeit.

Míndezek az elektronikus tanulás, az e-learning fogalmában és rendszerében foglalhatók össze.

Az e-learning fogalma és rendszere még viták kereszttüzében áll. (Legújabban Magyarországon Kovács Ilma rendszerezte meggyőzően az ehhez kapcsolódó különböző nézeteket.⁷)

Mit is jelent az e-learning az új tanuláskultúra felfogásában?⁸

– Tértől és időtől független tanulást multimédiával, azaz a virtuális szemináriumokat. Ezen érthetjük egyrészt a tradicionális szemináriumokat, ahol az elektronikus eszközök széles körét használják a prezentációtól a komplex videokonferencia rendszerekig, másrészt olyan interaktív, integratív modellt, amit online szemináriumnak neveznek.

– A multimédiával történő önirányított tanulást, ahol a tanuló a rendelkezésre álló legkülönbözőbb tudásforrások, fórumok, adatbázisok segítségével éri el a saját maga által kitűzött célt.

– Az on line kommunikációt és kooperációt, ami módosítja a számítógépe mellett ülő magányos tanuló képét. Ugyanis az e-learning segítségével erős kommunikációs, együttműködési lehetőség, egyfajta virtuális közösség is kialakulhat.

– Jelenti a perszonális és mediális tanulás integrációját (blended learninget, vagy német szóhasználatban hibrid tanulást), amely egy sajátos koncepció alapján egyesíti magába a multimédiális, számítógéppel támogatott tanulás minden formáját a személyes kapcsolaton alapuló, hagyományos tanúlással.

– Jelenti a munkahelyi vagy a munkahelyhez kapcsolódó tanulás komplex szervezeti kereteit a tudásmenedzsment, az emberi erőforrás fejlesztés, a tanuló szervezetek kapcsolatában.

III. Megjegyzendő, hogy az új tanuláskultúra több eleme már ismert, nem is annyira új. Az is tény, hogy az intézményrendszerek mindig is kialakították a saját működési sajátosságainak megfelelő tanuláskultúrájukat, s azt időnként meg is újítják. (Pl. a közoktatáson belül az általános iskola, a középiskola.) Az új médiumok is megjelentek már korábban is. Tehát valóban sok régi elem van jelen s még több új jelenik meg, de a legfontosabb, hogy az új és a régi elemek sajátos integrációja alakult, alakul ki. A változás gyorsasága is indokolja, hogy az átfogó, új tanuláskultúra megjelenjen személetünkben. Azaz egy olyan szemlélet, ami átfogja a közoktatás, a felsőoktatás és a felnőttoktatás szervezeti rendszerét, ez utóbbiba beleértve a munka világát is, gondoljunk a levelező oktatásra, a távoktatásra, a diákmunkára, s hangsúlyozottan a munkahelyi tanulás legkülönbözőbb területeire.

Az egyes szervezeti rendszerekben történetileg más-más tanulási kultúra alakult ki, s átélépéskor törések figyelhetők meg, nem ritkán krízishelyzet jön létre. Ez megfigyelhető már az óvoda–iskola, az alsó tagozat és a felső tagozat között is, a középiskola is más tanulási környezetet jelent. A következő rendszer a felsőoktatás, ahol szintén nagyot változik a világ. (Bizonyára megfigyelték már, hogy a felsőoktatásban hallgatóink teljesítménye az első két félévben rosszabb, s másodévtől kezdve folyamatosan javul. Ez mindenképpen azért van, mert már fokozatosan beleéltek magukat az új tanuláskultúrába.) Az új tanuláskultúra fogalma átfogja, átfoghatja ezeket az életszakaszokat, oktatási szervezeti rendszereket, s egységes szemlélete megakadályozhatja, megakadályozhatná a töréseket, az ifjúság hosszú életszakaszában mindeképpen.

Külön fejezetet érdemel egy kevésbé vizsgált terület, az élethosszig tartó tanulás rendszerében, s ez a munkahelyi tanulás, mint a humán erőforrás fejlesztésének eszköze, szervezeti

⁷ Dr. Kovács Ilma: A „régí” tanítók „új” mesterségéről. In: Informatika. A Gábor Dénes Főiskola közleményei. 2005. szeptember 43-52. p.

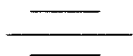
⁸ <http://www.neue-lermkultur.de/keynotes.php?nr28>

tanulás, mint a szervezetfejlesztés eszköze és mindezek összefüggése az élethossziglani tanúlással.

Megjelennek itt a tanulási környezetek célzott kombinációi, a tanfolyami tanulás, a munkahelyi, a munkahely közeli s a különböző virtuális és valóságos szakmai fórumok lehetőségei, az informális tanulás egyéni érdeklődés által ösztönzött lehetőségei, s mindezek természetesen kapcsolódnak össze az otthoni tanulási folyamatokkal. Ennek alapja az, hogy a munkahelyeken, a kisebb-nagyobb szervezeti egységeknél egyaránt, a munkafolyamatokban általában egyre erőteljesebb az IKT jelenléte Magyarországon is. Szervezeti rendszerek különböző tanuláskultúrájának harmonikus összekapcsolódása az új tanuláskultúrában, s bizonyos értelemben való egységesülése kézenfekvő fejlődési út.

A korábban ismertetett elméletnek Németországban tudományos műhelyei, folyóiratai, internetes fórumai vannak a közoktatásban, felsőoktatásban és a felnőttképzésben. Működő modell, amit a szövetségi kormányzatok, a gazdasági szféra támogat. (Vö. humán erőforrás-fejlesztés, tanuló-szervezet, tudásmenedzsment.) Az angolszász országokban szintén hasonló a helyzet, nem véletlen, hogy az új tanuláskultúra szakfogalmai, szakszavai angol szavak.

Nálunk, mint ezt a bevezetőben leírtam, a tanuláskultúra alig használt fogalom, az „új tanuláskultúra” még kevésbé. Egyes elemei azonban igen, hiszen nagy irodalma van pl. az elektronikus tanulásnak, kormányzati támogatása van a fejlesztő programoknak, s a gazdasági szféra is erőteljesen érdekelt elterjesztésében. De az e-learning, mint az eddigiekből remélem kiderült, nem egyenlő az új tanuláskultúrával! A közoktatás, a felsőoktatás, a felnőttképzés területén az új tanuláskultúra egyes elemei azonban már megjelentek, s szaporodnak, az élethossziglani tanulás rendszerében összefüggéseik egyre inkább felismerhetők. Bizonyára nem várat sokáig magára az új tanuláskultúra jobb megismerése, szemléletének szélesebb körű átvétele és használata sem.

DR. SZERÉNYI MÁRIA

tanár

Szücs Sándor Általános Iskola

Budapest

Az osztályfőnöki órák védelmében

„Sok az eszkimó és kevés a foka!” Ez a szállóige jutott az eszembe akkor, amikor arról hallottam, hogy egyes iskolákban felmerült a gondolat: a felső tagozatos órarendből hagyják ki az osztályfőnöki órát, és a felszabaduló egy órával növeljék az angol, a matematika, a kémia, a számítástechnika vagy a testnevelés – a nem kívánt törlendő – órák számát. A felsorolás korántsem teljes. Ugyanis valamennyi szaktanár meg tudja indokolni, hogy neki miért van szüksége több órára. A magyartanár arra hivatkozik, hogy a beszédkészség és a helyesírás kulcsfontosságú ismeret. Igaza van. A matematikatanár azt mondja, hogy a logikus gondolkodás az alapja mindennek, márpedig a matematika nagyszerűen fejleszti a logikát. Igaza van. Az angoltanár azzal érvel, hogy angolnyelvtudás nélkül ma már semmit sem lehet kezdeni. Neki is igaza van. De igaza van a biológia-, a fizika- és a kémiatanárnak, hogy a természettudományok rohamos fejlődésével lépést kell tartani. Igaza van az ének- és a rajztanárnak, hogy művészetek nélkül lehet élni, de nem érdemes. Igaza van a testnevelőnek, hiszen a gyerekek valóban na-